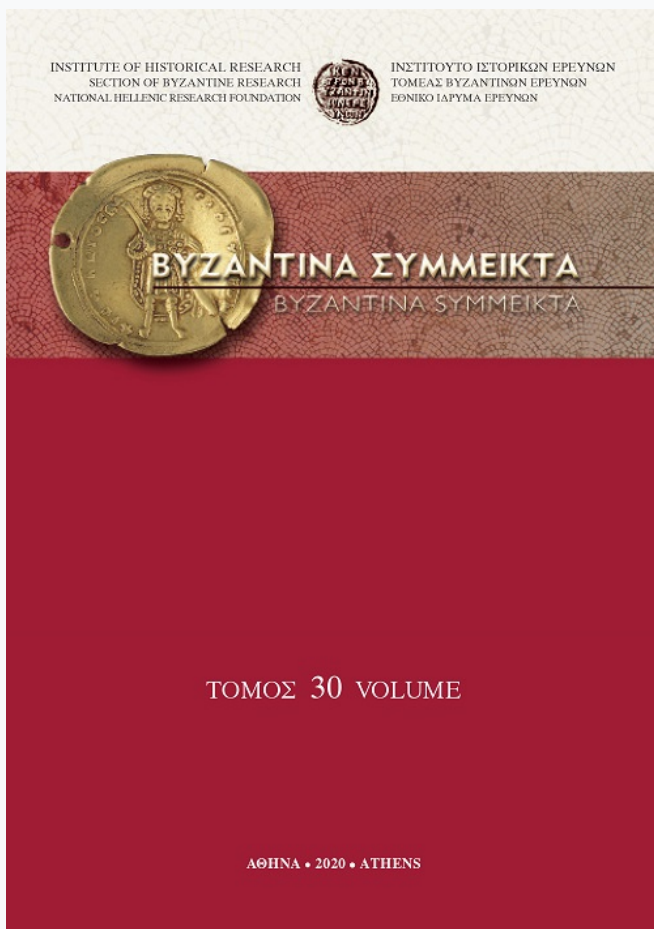

Byzantina Symmeikta

Vol 30

BYZANTINA SYMMEIKTA 30

Βιβλιοκρισία: Actes de Vatopédi III. De 1377 à 1500. Édition diplomatique par Jacques Lefort (†)- Vassiliki Kravari - Christophe Giros - Kostis Smyrlis et Raoul Estangüi Gómez (Archives de l'Athos XXIII). Texte et Album, Paris 2019

Μαρία ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ

doi: [10.12681/byzsym.25801](https://doi.org/10.12681/byzsym.25801)

Copyright © 2021, Μαρία ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ Μ. (2020). Βιβλιοκρισία: Actes de Vatopédi III. De 1377 à 1500. Édition diplomatique par Jacques Lefort (†)- Vassiliki Kravari - Christophe Giros - Kostis Smyrlis et Raoul Estangüi Gómez (Archives de l'Athos XXIII). Texte et Album, Paris 2019. *Byzantina Symmeikta*, 30, 495–500. <https://doi.org/10.12681/byzsym.25801>

Actes de Vatopédi III. De 1377 à 1500. Édition diplomatique par JACQUES LEFORT (†) – VASSILIKI KRAVARI – CHRISTOPHE GIROS – KOSTIS SMYRLIS et RAOUL ESTANGÜI GÓMEZ (Archives de l’Athos XXIII). Texte et Album, Paris 2019, 549 σελίδες + 100 πίνακες. ISBN 978-90-429-3944-8

Ὁ παρὼν τόμος τῆς σειρᾶς Archives de l’Athos ἀποτελεῖ τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο μέρος τῆς ἔκδοσης τοῦ βυζαντινοῦ ἀρχείου τῆς ἀθωνικῆς μονῆς Βατοπεδίου. Τὰ ἐκδιδόμενα ἔγγραφα καλύπτουν τὴν περίοδο ἀπὸ τὸ 1377 ἕως τὸ 1500. Εἶναι λυπηρὸ ὅτι ὁ Jacques Lefort († 2014), ἡ συμβολὴ τοῦ ὁποίου ἦταν σημαντικὴ ὄχι μόνον γιὰ τὴν ἔκδοση τῶν ἐγγράφων τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγιορειτικῶν μεσαιωνικῶν ἐγγράφων γενικότερα, δὲν πρόλαβε νὰ δεῖ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ ἔργου.

Ὁ τόμος ἀκολουθεῖ τὰ ἐκδοτικὰ πρότυπα τῶν προηγουμένων τόμων τῆς σειρᾶς Archives de l’Athos: βραχυγραφίαι, ἱστορικὴ εἰσαγωγή, κατάλογος τῶν ἡγουμένων τῆς Μονῆς, κατάλογος τῶν ἐκδιδομένων ἐγγράφων καὶ κατάταξή τους μὲ κριτήριον τὴ χρονολογία, τὴν ἐκδοῦσα ἀρχὴ καὶ τὸ θέμα ἀντίστοιχα (σσ. 43-47). Ἡ διπλωματικὴ ἔκδοση περιλαμβάνει χρονολόγηση, ἐπιτομὴ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἐγγράφου, φυσικὴ περιγραφή καὶ παράδοσή του, ἀναφορὰ σὲ προγενέστερη ἔκδοση (ἐφ’ ὅσον ὑπάρχει), σύντομη παρουσίαση τοῦ περιεχομένου, σχολιασμὸ καὶ ἔκδοση τοῦ κειμένου. Στὸ τέλος τοῦ κειμένου ὑπάρχει ὑπόμνημα στὸ ὁποῖο οἱ συγγραφεῖς σημειώνουν τὶς ὀρθὲς γραφές, χωρὶς ὅμως νὰ λαμβάνουν ὑπ’ ὄψιν τους προηγουμένους ἐκδόσεις. Στὸν τόμο ἐκδίδονται 97 ἑλληνικὰ ἔγγραφα. Δὲν ἔχει περιληφθεῖ στὴν ἀρίθμηση ἓνα ἔγγραφο (πιθανῶς συνοδικὴ ἀπόφαση) ποῦ χρονολογεῖται κατὰ προσέγγιση τὸ 1389 καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο σώζονται μόνον οἱ ὑπογραφές (Appendice VII). Ἀκολουθοῦν σὲ χωριστὰ παραρτήματα ἡ ἔκδοση ἑνὸς πλαστοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Ἰωάννου Ε΄ Παλαιολόγου, δύο λατινικῶν ἐγγράφων (Jean-Marie Martin), καθὼς καὶ οἱ ἐπιτομὲς (συνοδευόμενες ἀπὸ βιβλιογραφία καὶ σχόλια) 31 ὀθωμανικῶν ἐγγράφων (Ἡλίας Κολοβός), ὁκτὼ

σλαβικῶν (Βασιλικὴ Κράβαρη καὶ Mirjana Živojinović, δύο ὀθωμανικῶν στὴν ἀραβικὴ (Μαρία Μαυροειδῆ) καὶ τεσσάρων ὀθωμανικῶν ἐγγράφων ποὺ ἔχουν σωθεῖ στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα (Ἡλίας Κολοβός καὶ Κωστής Σμουρλῆς). Ἡ ἀρίθμηση τῶν ἐγγράφων συνεχίζει τὴν ἀρίθμηση τῶν δύο προηγουμένων τόμων. Στὸ τέλος τοῦ τόμου ὑπάρχει ἐξαντλητικὸ γενικὸ εὐρετήριο, τὸ ὁποῖο ἔχει καταρτιστεῖ ἀπὸ τὸν Alexis Chrysostalis. Τὸ συνοδευτικὸ λεύκωμα περιέχει ἀσπρόμαυρους πίνακες μὲ τὶς φωτογραφίες τῶν ἐκδιδομένων ἐγγράφων, ἐπίσης κατὰ τὸ πρότυπο τῶν προηγουμένων τόμων τῆς σειρᾶς Archives de l'Athos. Οἱ φωτογραφίες προέρχονται ἀπὸ λήψεις ποὺ πραγματοποιοῦσαν οἱ συγγραφεῖς στὰ πλαίσια παλαιότερων ἐπιτοπίων ἀποστολῶν στὴ Μονή. Τρεῖς προέρχονται ἀπὸ τὸ φωτογραφικὸ ἀρχεῖο τοῦ πρώην Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν (νῦν Ἰνστιτούτου Ἱστορικῶν Ἐρευνῶν) τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν (ἔγγραφα ἀρ. 178bis, 213 bis, 238bis).

Ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ τόμου ἔχουν ἐκδοθεῖ κατὰ τὸ παρελθὸν σὲ ποικίλους τόμους, χωρὶς ὡστόσο νὰ ἔχουν ἀποτελέσει αὐτοτελῆ ἐνιαία ἐκδοση μὲ σύγχρονες προδιαγραφές. Γιὰ τὴν γνώση τοῦ βατοπεδινοῦ ἀρχείου σημαντικὴ, παρὰ τὰ σφάλματά της, ἦταν ἡ συμβολὴ τοῦ ἱερομονάχου Ἀρκαδίου Βατοπεδηνοῦ (ΑΡΚΑΔΙΟΣ Βατοπεδηνός, Ἄγιορειτικὰ Ἀνάλεκτα ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς Βατοπεδίου, *Γρηγόριος Παλαμᾶς* 3 [1919], 209-223, 326-339, 429-441, ὅπου περιέχονται, μεταξὺ ἄλλων, τὰ ἔγγραφα ἀρ. 191, 192, 194, 202, 209, 215, 217, 218 τῆς παρούσας ἐκδοσης). Ἄλλα ἔγγραφα ἔχουν περιληφθεῖ σὲ ἐκδόσεις ποὺ ἔχουν καταρτιστεῖ ἀπὸ τὸν W. Regel (W. REGEL, *Χρυσόβουλλα καὶ γράμματα τῆς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει Ἱερᾶς καὶ Μεγίστης Μονῆς τοῦ Βατοπεδίου*, Πειτρούπολις 1898, ἀρ. 13, ποὺ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ ὑπ' ἀρ. 197 τοῦ τόμου), τὸν F. Dölger (F. DÖLGER, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, München 1948, ἀρ. 22, ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὸ ὑπ' ἀρ. 203 ἔγγραφο τῆς παρούσας ἐκδοσης) καὶ V. Moshin (V. MOSHIN, *Akti iz svetogorskih arhiva*, *Spotnik. Serpsa kralevska Akadimija* 91 [Beograd 1939] ἀρ. 2-3, σσ. 164-169, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὰ ὑπ. ἀριθμ. 179 καὶ 191 ἔγγραφα) καὶ τὸν C. Pavlikianov (C. PAVLIKIANOV, *The Athonite Monastery of Vatopedi from 1480 to 1600* [Sofia 2006]· Ο ΙΔΙΟΣ, *The Athonite Monastery of Vatopedi from 1462 to 1707. The Archive Evidence* [Sofia 2008]) ἀρ. 1 (ἀποδίδεται ἐσφαλμένα στὸν πατριάρχη Ἰωάσαφ Α' Κόκκα· ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸν ἀρ. 235 τῆς παρούσας ἐκδοσης)· ἀρ. 2 (ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ ἔγγραφο ἀρ. 238 τῆς παρούσας ἐκδοσης). Μεμονωμένα ἔγγραφα ἔχουν ἐκδοθεῖ ἀπὸ τοὺς Σ. Εὐστρατιάδη, Μ. Γούδα, Ν.-Ἰ. Δούκα-Παπαδημητρίου, Μ. Παῖζη Ἀποστολοπούλου - Δ. Ἀποστολόπουλο. Οἱ συγγραφεῖς σημειώνουν ὅτι ἐκδίδουν μὲ βάση τὸ δικό τους φωτογραφικὸ ὕλικό,

χωρίς να λαμβάνουν υπ' όψιν τους προϋπάρχουσες εκδόσεις. Ωστόσο, μεγάλος αριθμός τῶν ἐγγράφων παρέμεναν ἀνέκδοτα. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι πρωτότυπα. Λίγα σώζονται σὲ ἀντίγραφα, ὀρισμένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα θεωροῦνται σύγχρονα μὲ τὸ πρωτότυπο (ἔγγραφο ἀρ. 191). Μεγάλη ποικιλία ὑπάρχει ἐπίσης ὡς πρὸς τὴν προέλευση τῶν ἐγγράφων: αὐτοκρατορικά, πατριαρχικά, ἐπισκοπικά, κρατικῶν ὑπαλλήλων, δικαστικὲς ἀποφάσεις, ἰδιωτικὰ ἔγγραφα μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν ἀποφάσεις ἡγουμένων τῆς Μονῆς καὶ τῆς ἁγιορειτικῆς κοινότητος καὶ συμφωνίες μεταξὺ τῆς Μονῆς καὶ ἰδιωτῶν.

Στὸ πρῶτο μέρος τῆς Εἰσαγωγῆς (Chronologie) παρουσιάζονται οἱ πληροφορίες ποὺ προσφέρουν τὰ ἔγγραφα γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς μονῆς Βατοπεδίου κατὰ τὴν περίοδο ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ 1377 ἕως τὸ 1500 (σσ. 3-22). Οἱ ἐκδότες σταχυολογοῦν τὶς πληροφορίες ποὺ ἀντλοῦνται ἀπὸ τὸ ὑλικὸ προσπαθώντας νὰ ἀνασυνθέσουν τὴν ἱστορία τῆς Μονῆς. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ραγδαίας τουρκικῆς ἐπέκτασης στὴ Βαλκανικὴ. Ἡ μάχη τῆς Μαρίτσας (1371) εἶχε ὡς συνέπεια τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας νὰ περάσει στὴν ὀθωμανικὴ ἐξουσία. Τὸ 1383 οἱ Σέρρες κατελήφθησαν ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς, ἐνῶ ἡ Θεσσαλονικὴ ὑπέκυψε τὸ 1387 ὕστερα ἀπὸ μακρὰ πολιορκία. Φράσεις ποὺ ἀπαντοῦν στὰ ἔγγραφα ὅπως *ἡ τοῦ καιροῦ ἀνώματος καὶ ἄστατος φορὰ* (ἔγγραφο ἀρ. 187 [1403]) ἀποδίδουν ἐπιγραμματικὰ τὶς συνθήκες ἀνασφάλειας.

Τὸ δεῦτερο μέρος τῆς Εἰσαγωγῆς (σσ. 22-32) παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀκίνητης περιουσίας τῆς Μονῆς ἀπὸ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 14ου ἕως τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰώνα, ἔχοντας ὡς σημεῖο ἀναφοράς τὸ ἔτος 1500. Οἱ συγγραφεῖς καταγράφουν μεθοδικὰ τὶς μαρτυρίες τῶν ἐγγράφων γιὰ τὶς διάσπαρτες ἰδιοκτησίεις τοῦ Βατοπεδίου στὴ Μακεδονία (χερσόνησος Ἄθω, Θεσσαλονικὴ καὶ γύρω περιοχὴ, Χαλκιδικὴ, Σέρρες, Μελένικο) καὶ τὴν Λῆιμο. Ἐπίσης, σημειώνουν μὲ ἀστερίσκο ἰδιοκτησίεις τῆς Μονῆς ποὺ εἶναι γνωστὲς ἀπὸ τὸν πρῶτο καὶ δεῦτερο τόμο τῶν ἐγγράφων τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, ἀλλὰ δὲν μαρτυροῦνται αὐτὴ τὴν περίοδο. Ἡ διαπίστωση αὐτῶν τῶν διαφοροποιήσεων γεννᾶ εὐλόγα τὸ ἐρώτημα σχετικὰ μὲ τὴν τύχη ποὺ εἶχαν οἱ κτήσεις τῆς Μονῆς, ὅπως αὐτὲς ἀπεικονίζονται στὰ ἐπικυρωτικὰ χρυσόβουλλα τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 14ου αἰ. (*Actes de Vatopédi*, τ. 1, ἀρ. 31, 68). Στὰ ἔγγραφα τοῦ τρίτου τόμου δὲν μαρτυροῦνται παραχωρήσεις γαιῶν ἀπὸ τὸ κράτος καὶ δωρεὲς ἀπὸ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας (βλ. *Actes de Vatopédi*, τ. 2, 118-119, 135) ἢ τουρκικὴ ἐπέκταση στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ἀπώλεια τῶν βυζαντινῶν ἐδαφῶν. Χαρακτηριστικὴ περίπτωση εἶναι οἱ κτήσεις στὸ Παγγαῖο καὶ τὸν κάτω

Στυρμόνα, οί όποίεσ παύουν νά έμφανίζονται στο τελευταίο τέταρτο του 14ου αϊ. (Είσαγωγή, σ. 28). Άντιθέτωσ στη Λήμνο, ή όποία τελοϋσε υπό ιδιότυπο καθεστώσ μέχρι τον θάνατο του δεσπότη Δημητρίου Παλαιολόγου (1463), ή ακίνητη περιουσία της Μονής προστατεύεται και διατηρείται τουλάχιστον μέχρι το 1462 (για την Λήμνο, βλ. έγγραφο άρ. 161 [1380, χρυσόβουλλο Ιωάννου Ε΄]- άρ. 205 [1415, άπογραφικόν γράμμα]- άρ. 227 [1442, πρακτικό άπογραφής]).

Έξαίρεση στην εικόνα συρρίκνωσησ της περιουσίασ του Βατοπεδίου στη Μακεδονία άποτελοϋν όρισμένα έγγραφα της περιόδου ανάμεσα στο 1403 και το 1423. Η συντριπτική ήττα που υπέστησαν οί Όθωμανοί στη μάχη της Άγκυρασ (1402) είχε ώσ συνέπεια την άποδιοργάνωση του όθωμανικού κράτουσ και την άνάσχεση της επέκτασής στη Βαλκανική. Στο άρχαιακό ύλικό σώζονται έγγραφα με τα όποία επικυρώνεται ή κυριότητα ακινήτων (όρισμοσ του δεσπότη Άνδρονίκου Παλαιολόγου, έγγραφο άρ. 209 [1416]) ή επιστρέφονται γαιεσ που είχαν δημευθει στο παρελθόν προκειμένου νά δοθοϋν σε προνοιαρίουσ. Οί εκδότεσ προτείνουν μάλιστα το έτοσ 1377 ώσ *terminus ante* για την έπιβολή των δημεύσεων (άρ. 154). Πρόκειται για έδάφη στη Χαλκιδική και την περιοχή των λιμνων Βόλβησ και Κορώνησ, τα όποία έπανήλθαν προσωρινά στον βυζαντινό αυτοκράτορα το 1403. Μεταξϋ των έγγράφων που χρονολογοϋνται την περίοδο της σύντομησ άποκατάστασής της βυζαντινής κυριαρχίασ ύπάρχει ένα πρόσταγμα του Ιωάννου Ζ΄ Παλαιολόγου (έγγραφο άρ. 190) καθώσ και ό όρισμοσ του δεσπότη Άνδρονίκου Παλαιολόγου (έγγραφο άρ. 209) που προαναφέρθηκε. Ιδιαίτερη σημασία για τη μελέτη της περιόδου ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη όθωμανική κατάκτηση της Θεσσαλονίκησ έχει ή *υποτίπωσησ* του Μανουήλ Β΄ σχετικα με τη φορολογική μεταχείριση του Άγίου Όρουσ (έγγραφο άρ. 191). Στα έγγραφα αυτά έρχονται νά προστεθοϋν το ανέκδοτο πρακτικό του Άστρά, με το όποιο ή μονή Βατοπεδίου άποκαθίσταται στην κατοχή δημευθέντων περιουσιακών στοιχείων (έγγραφο άρ. 189 [1404]), καθώσ και το έπίσης ανέκδοτο πρακτικό των Παύλου Γαζή και Γεωργίου Πρίγκηποσ (έγγραφο άρ. 200 [1404]).

Τα όθωμανικά έγγραφα του Βατοπεδίου προσφέρουν έπίσης κρίσιμησ μαρτυρίασ για την πρώτη φάση της ιστορίασ του όθωμανικού κράτουσ, για την όποία ή πληροφορία είναι πεινχρή. Μεταξϋ των άγνωστων όθωμανικών έγγράφων, έπισημαίνουμε δύο άποφάσεισ του καδη της Θεσσαλονίκησ (1480) (έγγραφα άρ. 13-14 του Παραρτήματοσ XI). Με το πρώτο ό εκπρόσωποσ του καδη άπορρίπτει τίσ αξιώσεισ του τιμαριώτη της Ίερισσοϋ σχετικα με τη δεκάτη που άπαιτοϋσε από τη Μονή για το μετόχι στη νησίδα Άμουλιανή. Το δεύτερο

ἔγγραφο ἀφορᾷ ὀλόκληρο τὸν Ἄθω καὶ ὀρίζει ὅτι οἱ μονεὶς δὲν βαρύνονταν ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση καταβολῆς τῆς δεκάτης στὸν τιμαριώτη τῆς Ἱερισσοῦ γιὰ τὰ κτήματα ποὺ εἶχαν ἐντὸς τοῦ Ἄθω.

Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ἐκδιδομένων ἐγγράφων καὶ τὰ πολλαπλὰ ζητήματα πολιτικῆς, οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἱστορίας ποὺ αὐτὰ θέτουν ὑποχρεώνουν τοὺς ἐκδότες νὰ εἶναι σχεδὸν ὑπαινικτικοὶ στὸν σχολιασμό. Ὁ ἐρευνητὴς ποὺ θὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν τόμο θὰ πρέπει νὰ τὸ κάνει σὲ συνδυασμὸ μὲ τοὺς δύο προηγούμενους τόμους τῶν ἐγγράφων τῆς μονῆς Βατοπεδίου, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ἄλλους τόμους τῶν Archives de l' Athos, ὅπου ἐκδίδονται σὲ συνέχεια μοναστηριακὰ ἀρχεῖα. Θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ ὑπῆρχε μία συνθετικὴ ἀποτύπωση τῆς ἐξέλιξης τῆς περιουσίας τοῦ Βατοπεδίου μὲ βάση τὰ ἔγγραφα, ὅπως γίνεται στὸν πρῶτο τόμο (βλ. *Actes de Vatopedi* τ. 1, σσ. 21-38). Ἐνα ἄλλο σημεῖο ποὺ δὲν ἀναδεικνύεται ἀρκετὰ στὸν παρόντα τόμο εἶναι ἡ στροφὴ τοῦ Βατοπεδίου σὲ δραστηριότητες ποὺ συνδέονταν περισσότερο μὲ τὴ διαχείριση χρημάτων. Ἡ πρακτικὴ τῆς σύστασης *ἀδελφάτων* (*Actes de Vatopedi*, τ. 2, σσ. 23-24, ἔγγραφο ἀρ. 124) διαδίδεται περαιτέρω αὐτὴ τὴν περίοδο. Θὰ ἦταν ἐπιθυμητὸ νὰ σχολιαστοῦν διεξοδικότερα τὰ ἔγγραφα ποὺ ἀναφέρονται σὲ *ἀδελφᾶτα* (μεταξὺ ἄλλων ἀρ. 196, 201, 221). Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ ἔγγραφο ἀρ. 123bis [1420] μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Ματθαῖος Παλαιολόγος Καλοδιοίκητος *ἄρχων* τῶν Σερωῶν συμφώνησε νὰ μεταβιβάσει κατὰ πλήρη κυριότητα στὴ μονὴ Βατοπεδίου τὰ ἐργαστήρια ποὺ ἀνήγειρε στὶς Σέρρες ἔναντι τοῦ ποσοῦ τῶν τριακοσίων ὑπερπύρων (βεβαίως πρόκειται γιὰ λογιστικὸ νόμισμα). Μὲ τὸ ἴδιο ὥστόσο ἔγγραφο ὀρίζεται ἡ σύσταση ὑπὲρ τοῦ Καλοδιοίκητου τριῶν ἀδελφάτων γιὰ τὰ ὁποῖα αὐτὸς κατέβαλε τὰ τριακόσια ὑπέρπυρα ποὺ εἶχε λάβει γιὰ τὰ ἐργαστήρια (ἔγγραφο, ἀρ. 123bis). Τελικὰ, τόσο ἡ Μονὴ ὅσο καὶ εὐκατάστατοι λαϊκοὶ ἐπιλέγουν νὰ ἐπενδύσουν σὲ ἕνα διαφοροποιημένο χαρτοφυλάκιο (τὸ ὁποῖο περιελάμβανε τόσο ἀκίνητα, ὅσο καὶ χρηματικὰ κεφάλαια) προκειμένου νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ διασπορὰ τοῦ ἐπενδυτικοῦ κινδύνου. Τὸ Βατοπέδι λειτουργοῦσε ἐπίσης καὶ ὡς ἕνα εἶδος ταμείου παρακαταθηγῶν, χωρὶς νὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε περισσότερες λεπτομέρειες (ἔγγραφο ἀρ. 178bis, 201).

Ὅρισμένες ἐνδεικτικὲς παρατηρήσεις μποροῦν νὰ γίνουν ὅσον ἀφορᾷ στὸν εἰδικότερο σχολιασμό. Τὸ ἔγγραφο ἀρ. 229 [1447;]) ἀναφέρεται στὴν πρόταση τοῦ Δημητρίου Ἰστρίγου στὴ Μονὴ Βατοπεδίου νὰ τῆς κληροδοτήσῃ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ποὺ εἶχε ἰδρύσει στὸν Χάνδακα. Δὲν γνωρίζουμε ἂν τὸ Βατοπέδι συμφώνησε μὲ τοὺς ὅρους ποὺ ἔθεσε ὁ Ἰστρίγος. Ὡστόσο, ἡ

ἐρμηνεία πού δίδεται ὅτι ὁ Ἰστοριγος ἦταν ὀπαδὸς τῆς Ἐνωσης τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας καὶ ὅτι ἐπέλεξε τὸ Βατοπέδι ἐπειδὴ ἡ Μονὴ εἶχε φιλενωτικὴ στάση (*attitude unioniste*, σ. 331) –εἶχε δηλαδὴ ὑπογράψει τὴν Ἐνωσιν– δημιουργεῖ ἐρωτηματικά. Ὅσο γιὰ τὴ φιλενωτικὴ στάση τοῦ Βατοπεδίου, αὐτὴ εἶναι συζητήσιμη. Τὸ ἔγγραφο ἀρ. 196 [1406] ἀναφέρεται στὸν γνωστὸ μητροπολίτη Ἀθηνῶν Δωρόθεο, μίᾳ περίπτωση ἱεράρχη πού προτίμησε τοὺς Τούρκους παρὰ τὴ συνύπαρξιν μὲ τοὺς Λατίνους, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἔδρα του στὴν Ἀθήνα καὶ νὰ καταφύγει στὴν Κωνσταντινούπολη. Θὰ ἦταν χρήσιμο τὸ ἔγγραφο νὰ συσχετιστεῖ μὲ τὶς ὑπόλοιπες μαρτυρίες γιὰ τὸν Δωρόθεο, καθὼς ἀναδεικνύει τὶς ἐπιλογὲς τῆς ὀρθόδοξης ἱεραρχίας τὴν κρίσιμη αὐτὴ περίοδο, ἐνῶ παράλληλα συμβάλλει στὴν περαιτέρω διερεύνησιν τῶν σχέσεων τοῦ πατριαρχείου μὲ τὸ Βατοπέδι.

Τὰ ἔγγραφα πού ἐκδίδονται στὸν τρίτο τόμο τοῦ Βατοπεδίου περιέχουν πλούσιο ὕλικὸ πού μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐμβαθύνουμε στὴν κατανόησιν αὐτῆς τῆς μεταβατικῆς περιόδου. Τὸ Βατοπέδι, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες ἀθωνικὲς μονές, ὑπέστη τὶς συνέπειες τῆς ὀθωμανικῆς ἐπέκτασης, κατάφερε ὡστόσο νὰ προσαρμοστεῖ στὴ νέα κατάστασιν. Ἰδιαιτέρως τὰ ὀθωμανικὰ ἔγγραφα τοῦ 15ου αἰ. ἀποκαλύπτουν τὴν ἐπιτυχίαν τῆς Μονῆς νὰ ἐπιβιώσῃ μέσα στὶς νέες συνθήκες. Οἱ ἡσόνος σημασίας παρατηρήσεις πού προηγήθηκαν δὲν ἔχουν ἄλλο σκοπὸ παρὰ νὰ ὑπογραμμίσουν τὴν σημαντικὴ συμβολὴ τῆς ἔκδοσης στὸν τομέα τῆς δημοσίευσιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ὕλικου τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἀλλὰ καὶ στὴ μελέτη τῆς μετάβασης ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν συνεχῶν ἀνακατατάξεων τοῦ τέλους τοῦ 14ου καὶ τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ 15ου αἰ. στὴν ἐποχὴ τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας.

ΜΑΡΙΑ ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ
Ἰνστιτοῦτο Ἱστορικῶν Ἑρευνῶν/ΕΙΕ